

5. Crystal D. *The English Language*. — London: Penguin Books, 1990. — 288 p.
6. Gimson A. *An Introduction to the Pronunciation of English*. — NY, 1989. — 364 p.
7. Gumperz J.J. *Language in Social groups*. — Stanford Univ. Press, 1971. — 350 p.
8. Hudson R.R. *Sociolinguistics*. — Cambridge Univ. Press, 1996. — 279 p.
9. Hughes A., Trudgill P. *English accents and dialects*. — Arnold, 1996. — 142 p.
10. Jones D. *An Outline of English Phonetics*. — Camb. Univ. Press, 1997. — 378 p.
11. Labov W. *Sociolinguistic Patterns*. — Univ. of Pennsylvania Press, 1991. — 344 p.
12. Labov W. *Principles of linguistic change*. — Blackwell, 1992. — 250 p.
13. Trudgill P. *Introducing language and society*. — Penguin Books Ltd., 1992. — 79 p.
14. Wells J.C. *Accents of English*. — Cambridge Univ. Press, 1982. — Vol. 2. — 465 p.

Стаття постуила в редакцію 13.03.2006 г.

УДК 811.111

В. Ф. Радкіна

ЕСТЕТИЧНА ЦІННІСТЬ ТЕКСТУ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ПРОБЛЕМА

Дослідження своєрідності естетичної цінності літературного тексту, що дістала широкого розповсюдження у сучасній західній та вітчизняній філології, набуває особливої ваги у зв'язку з осмисленням основних методологічних принципів, на яких базується новітня лінгвістика. Сучасні дослідники (Ю.Крістева, В.Ізер, Е.Барботен, Ю.Лотман, А.Науменко та ін.), на роботи яких ми спираємось, переконані в особливій важливості естетики тексту для розробки актуальних проблем гуманітарного знання. У вивченні означеної проблеми застосовуються насамперед концепції Ю. Лотмана „Структура художнього тексту” (1970), В. Ізера „Процес читання: феноменологічне наближення” (1972), А. Науменко „Філологічний аналіз тексту (основи лінгвопоетики)” (2005).

На наш погляд, є сенс почати дослідження поставленої проблеми з визначення тексту як лінгвістичної категорії. Спочатку звернемося до словників. Фундаментальний словник французької літературної мови за редакцією Ф. Форест та Ж. Коніо трактує текст як термін, здібний використовуватися в любых контекстах та конструкціях незалежно від форми їх написання [1, с. 389]. Літературознавчий словник-довідник (ред. Гром'як Р.Т.) визначає текст як „відтворення на письмі або друком авторська праця, висловлювання, документи тощо... У ширшому значенні текст — будь-яка послідовність слів, зведена за правилами даної схеми мови” [2, с. 678]. Сучасний російський словник-довідник з літератури тлумачить дану категорію в більш широкому ракурсі: в мовознавстві — як акт використання природної мови; в літературознавстві — як власне мовна грань літературного твору, що виділяється в ньому поряд із предметно-образним аспектом і ідейно-значеннєвою сферою; в семіотичі — як зв'язні знакові комплекси, так і позасловесні (звернені до зору, слуху, чи до зору і слуху одночасно) [3, с. 530].

Щодо визначень лінгвістів, звернемося до досліджень Л.С. Лемешко та І.В. Табачек, що тлумачать текст як лінійну послідовність речень і визначають його як структуру лінгвістичних знаків [4, с. 104]. Французька дослідниця Ю.Крістева визначає текст як транслінгвістичний засіб, який перерозподіляє мовний порядок так, що комунікативна мова являє собою зв'язок безпосередньої інформації з попередньою чи синхронною [5, с. 202-204].

Оригінальною є концепція Е.Барботен. На його думку, текст не може бути природним об'єктом, він з першого погляду — артефакт (*artefact*), який містить: значення (*ratio textus*), що приховане за матеріальними знаками; герменевтичне коло (*cercle herménéutique*) — автор та його твір; інтертекстуальність (*intertextualité*)

— новий текст створюється завдяки елементам тексту, що з'єднуються з ремінісценціями та цитатами з інших творів; специфічний простір (*scriptura*) — на чому пишеться текст (лист паперу, комп'ютерний файл, бігборд тощо); тампоральність (*temporalité*) — автор існує в внутрішньому часі, у часі „hic et nunc”; завершенність (*je signe*) — текст як вираження авторського „я” (mon nom) [6, с. 205-207].

Як бачимо, вище запропоновані пояснення тексту розглядають його або як чисто лінгвістичну структуру, або як засіб особистісного самовираження автора. Таке трактування досконале не враховує третю сторону відносин — реципієнта, якому, власне, і адресований текст. Тому, на наш погляд, заслуговує уваги концепція Ю. Лотмана, яка базується на тому, що літературний твір, поки він безпосередньо хвилює читача, живий, тобто мінливий: „Його динамічний розвиток не зупинився, і до кожного покоління читачів він обертається якоюсь новою гранню. З цього випливає, що кожне нове покоління звертається до твору з новими питаннями, відкриваючи загадки там, де раніше все здавалось зрозумілим”. Учений стверджує, що нові покоління, збагачені історичним, деколи купленим дорогою ціною досвідом, глибше розуміють звичні рядки, а тому живий витвір мистецтва неможливо прокоментувати „до кінця”, як неможливо його „до кінця” пояснити в жодній літературознавчій праці [7, с. 33-34].

Найбільш глумачне визначення тексту, що поєднує і суто лінгвістичні, і соціальні компоненти, ми знаходимо у А.М. Науменко, який вважає за текст „лише такий набір слів і граматичних категорій, в якому є логічно оформлена думка про наше середовище” [8, с. 31]. Тобто текст — це така лінгвістична категорія, яка завдяки організованим мовним конструкціям передається соціально значуща інформація, причому її логічність розкривається при порозумінні автора та його читача. В протилежному випадку ми маємо абсурдність тексту.

Таке трактування наптовує нас до виокремлення кола спілкування: середовище → автор → текст → читач ← середовище. Як бачимо, центральним компонентом виступає текст, який з одного боку, відбиває суб'єктивне відношення автора до середовища, а з іншого — є цікавим, актуальним для читача, відповідаючи його уявленням про оточуючий світ. Якщо авторська дійсність залишається незмінною, то читачка — діалектично змінюється. Геніальність автора є саме в тому, щоб його текст залишався привабливим для читача, незважаючи на змінюваність дійсності.

Пояснення нашої думки ми знаходимо у англійського дослідника В. Ізера, який доводить, що аналіз літературного твору повинен враховувати не тільки текст, але й форми відгуку на цей текст. Якщо це так, то літературний твір має два полюси: художній текст, створений автором, та естетичний, який вказує на його реалізацію і яку здійснює читач. Сходження в одній точці тексту і читача започатковує екзистенцію літературного твору [9, с. 263]. Естетична цінність тексту як раз полягає в його здібності стимулювати читача до співавторства, творити з даного тексту власний текст. За Ізером, естетична рецепція, тобто заповнення порожніх місць у тексті, семантичне декодування, дописування сюжету відбуваються у відносинах погодженості читача і тексту, що приводить до відчуття естетичного предмета, яке відбувається у межах культурного й антропологічного контексту. Читачьке домислення залежить в свою чергу від комунікативних факторів, що впливають в момент текстового спілкування (вік читача, рівень художньої підготовки, психоемоційний стан тощо).

Відносини реципієнта з текстом будуються через мовні функції, які, незважаючи на багатство їх класифікацій, стрижневими залишаються: пізнання (світомоделювання), повідомлення (інформування), вплив (прагматика, спонування), естетична (цілісність, краса), спілкування (комунікація) [8, с. 35]. Будь-який текст будується, з погляду його автора, самим ефектним за красою думки чином, в цьо-

му криється естетичність будь-якого типу висловлювання. Доказом такої думки є класифікація К. Пейруте. Спираючись на концепції Р.Якобсона та М.Ріффатера про функції мовленнєвої комунікації, дослідник визначає такі типи текстів:

- референтний — текст відображає об’єктивну реальність;
- експресивний — автор висловлює свої почуття, емоції та переконання;
- конативний — автор захоплює, зацікавлює, інтригує читача, втягує його в сюжет;
- поетичний — через афективні засоби текст відображає суб’єктивну реальність.

Не відноситься до поезії, „закодованому” літературному жанру [10, с. 7].

Референтний текст характеризується денотативністю лексики, фонетичною та граматичною коректністю, які, безумовно, передають красоту мови, але естетична цінність виражається більш ярко за рахунок малюнків, фотографій, діаграм, таблиць, тобто екстралінгвістичних засобів, які висвітлюють логічність думки, доказів, аргументів тощо.

Щодо інших типів тексту, вони за своєю природою є естетичними носіями, цінність яких виражається через художній образ, афективність лексики, яскравість мовленнєвих засобів, стилістичні відступи від норми тощо. Але на наш погляд, естетичність тексту залежить в першу чергу від його здібності моделювати буття у логічно й вербально найекономішньому втіленні [8, с. 64]. Саме такий підхід до естетичної цінності тексту як лінгвістичної категорії заслуговує подальшого дослідження, що впливатиме й на характер інтерпретації тексту, й на фундаментальний аналіз художнього твору.

Література

1. Forest Ph., Conio G. Dictionnaire fondamental du français littéraire. — Paris : Maxi — Livres, 2004. — 410 p.
2. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром’як, Ю.І.Ковалів та ін. — К.: ВЦ „Академія”, 1977. — 757 с. (Nota bene)
3. Современный словарь-справочник по литературе / Сост. и научн. ред. С.И.Кормилов. — М.: Олимп: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 1999. — 704 с.
4. Лемешко Л.С., Табачек І. В. Посібник з теоретичної граматики французької мови. — К.: Вид.центр КНЛУ, 2005. — 134 с.
5. Carotini E., Peraya D. L’analyse textuelle dans la perspective sémiotique. // Dobrescu -Warodin A. Langue, vie et civilisation française. — Bucarest : Editura didactica si pedagogica, 1978. — P. 202-204.
6. Barbotin E. Présupposées et requêtes de l’acte de lire. // Dobrescu -Warodin A. Langue, vie et civilisation française. — Bucarest : Editura didactica si pedagogica, 1978. — P. 205-207.
7. Лотман Е. Структура художественного текста. — М.: Искусство, 1970. — 384 с.
8. Науменко А.М. Філологічний аналіз тексту (основи лінгвопоетики). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів — Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. — 416 с.
9. Ізер В. Процес читання: феноменологічне наближення // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX століття / За ред. М.Зубрицької. — Львів: Літопис, 1996. — С. 263-277.
10. Peyroutet C. Style et rhétorique. — Paris : Nathan, 1994. — 160 p.

Стаття поступила в редакцію 05.04.2006 г.

УДК 811.111’42:316.346.2-005.2

Н. В. Соколова

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ „ГНІТ” У ЖІНОЧОМУ АНГЛОМОВНОМУ РОМАНІ XIX-XX СТ. (КОНТЕКСТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ)

Мета даної статті полягає у висвітленні та аналізу мовних засобів, що у сукупності вербалізують концепт „гніт” (oppression) у жіночих творах. Концепт ро-